

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Z doświadczeń cieszyńskiej pedagogiki - wątek społeczno-kulturalny

Author: Katarzyna Olbrycht

Citation style: Olbrycht Katarzyna. (2009). Z doświadczeń cieszyńskiej pedagogiki - wątek społeczno-kulturalny. W: W. Korzeniowska (red.), "Tradycje kształcenia nauczycieli na Śląsku Cieszyńskim : studia, rozprawy, przyczynki" (s. 169-176). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Katarzyna Olbrycht

Z doświadczeń cieszyńskiej pedagogiki — wątek społeczno-kulturalny

Początki wyższego kształcenia pedagogicznego w Cieszynie sięgają roku 1971, kiedy to w miejsce Studium Nauczycielskiego powołano Wyższe Studium Nauczycielskie (WSN). Historia kształcenia nauczycieli w Cieszynie i znaczący dorobek w zakresie pielęgnowania tradycji humanistycznych w tym środowisku w pełni to uzasadniały. W pięknym budynku, w ówczesnie sąsiadującej z Cieszynem gminie Bobrek, najpierw (od roku 1911) mieściło się polskie seminarium nauczycielskie, dla którego budynek ten został zaprojektowany i zbudowany, potem (od roku 1937 do 1960) Liceum Pedagogiczne ze szkołą ćwiczeń, wreszcie, w latach 1960—1970, dwuletnie, a od 1971 do 1973 roku — wspomniane trzyletnie Wyższe Studium Nauczycielskie. Kształcono tu nauczycieli historii (z wychowaniem obywatelskim), języka polskiego, muzyki — potem wychowania muzycznego, z czasem także wychowania plastycznego, wreszcie od 1973 roku — pedagogów pracy kulturalno-oświatowej. W tymże roku cieszyńska placówka uzyskała formalny status Filii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Tworzyły ją: Wychowanie Muzyczne, Wychowanie Plastyczne i Pedagogika Pracy Kulturalno-Oświatowej. Pełny status akademicki filii datuje się od roku 1977/1978, kiedy działające w Cieszynie kierunki studiów organizacyjnie związane w jeden Wydział Pedagogiczno-Artystyczny Uniwersytetu Śląskiego. Historię pierwszego dziesięciolecia cieszyńskiej filii, jej historycznych tradycji i kulturowego kontekstu zawierają teksty zgromadzone w pracy zbiorowej pod red. R. Mrózka *O kształceniu pedagogiczno-artystycznym. Z doświadczeń Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie 1971—1980*¹.

---

¹ *O kształceniu pedagogiczno-artystycznym. Z doświadczeń Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie 1971—1980.* Red. R. Mrózek. Katowice 1980.

W kolejnych latach rozbudowywano w Cieszynie kierunki pedagogiczne, dostosowując ich charakter i profil do potrzeb szkolnej rzeczywistości, a także do dalszych zmian w polityce oświatowej, narzucających sposób prowadzenia kierunków pedagogicznych w Polsce. W ich wyniku pedagogika pracy kulturalno-oświatowej przybrała ostatecznie w 1993 roku kształt specjalności nazwanej animacją społeczno-kulturalną, prowadzonej w ramach kierunku pedagogika; specjalności jednej z wielu w cieszyńskiej filii, ale mającej najdłuższą tradycję. W kolejnych latach kształcili się na omawianym kierunku, w ramach specjalności tworzonych w odpowiedzi na potrzeby rynku pracy i w ramach możliwości kadrowych, nauczyciele przedszkoli, klas początkowych, filozofii, religii, wychowawcy placówek opiekuńczo-wychowawczych. Niektóre ze specjalności rozbudowywano, inne ulegały likwidacji. Wszystkie one, choć niezależne programowo, prowadzone były równolegle także w Katowicach, na Wydziale Pedagogiki i Psychologii. Jedynie animacja społeczno-kulturalna pozostała specjalnością związaną od początku do dziś jedynie z ośrodkiem cieszyńskim, stanowiąc o jego specyfice.

Ten właśnie fragment działalności pedagogiki cieszyńskiej zostanie tu omówiony, i to nie tylko ze względu na przeszło 30-letnią historię, ogromny dorobek i uznaną pozycję wśród kierunków o tym profilu w Polsce. Dorobek ośrodka cieszyńskiego ilustruje rozwój tej szczególnej dziedziny, programowo integrującej działania społeczne, pedagogiczne i kulturalne, co do dziś jest niezbędnym elementem życia społecznego. Trzeba podkreślić, że to właśnie w Cieszynie inspirowano zasadnicze dyskusje programowe dotyczące tego kierunku kształcenia.

Już w dwa lata po uruchomieniu w cieszyńskiej Filii Uniwersytetu Śląskiego Pedagogiki Pracy Kulturalno-Oświatowej, jej organizator — Antoni Gładysz, uczeń F. Znanieckiego, socjolog i polonista z wykształcenia, ale i praktyk zajmujący się wcześniej upowszechnianiem kultury — zwołał w Cieszynie (w dniach 21—22 lutego 1975 roku) I Ogólnopolską Konferencję Zakładów Pedagogiki Pracy Kulturalno-Oświatowej, działających w szkołach wyższych. Celem konferencji była wymiana doświadczeń z pierwszych lat kształcenia pedagogów pracy kulturalno-oświatowej. W konferencji tej uczestniczyli przedstawiciele uniwersytetów w Lublinie, Łodzi, Warszawie, Wrocławiu, Krakowie, a także w Ostrawie, oraz wyższych szkół pedagogicznych w Bydgoszczy, Krakowie, Opolu i Rzeszowie. Byli również obecni zaproszeni na to spotkanie przedstawiciele Ministerstw: Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Kultury i Sztuki oraz Komisji Nauk Pedagogicznych PAN (oddziału w Krakowie). Pierwszy tom serii zatytułowanej „Pedagogika Pracy Kulturalno-Oświatowej”, wydany w Katowicach w roku 1976², prezentował materiały tej sesji, a równo-

---

² „Pedagogika Pracy Kulturalno-Oświatowej”. T. 1: *Kształcenie animatorów uczestnictwa w kulturze*. Red. A. G ł a d y s z. Katowice 1976.

czesnie stanowił początek nowej inicjatywy wydawniczej, która na wiele lat stała się forum wymiany doświadczeń badawczych i dyskusji środowisk prowadzących ten kierunek kształcenia w Polsce.

Dyskusje i wnioski z tego spotkania pozwoliły pokazać problemy wynikające z koniecznej interdyscyplinarności kształcenia na tym kierunku. Podkreślano ogromną społeczną rolę pedagogów o takim właśnie interdyscyplinarnym przygotowaniu, którzy potrafiliby animować aktywność społeczną i uczestnictwo w kulturze różnych grup wiekowych. Od początku wyraźnie zarysował się problem przygotowania specjalistów w zakresie pracy wychowawczej poza tradycyjnym terenem działań pedagogicznych, a więc szkołą, placówkami opiekuńczo-wychowawczymi i resocjalizującymi. Dyskutowano, w jakim stopniu ta nowa dziedzina, ze względu na swój charakter, powinna nawiązywać do pedagogiki społecznej i andragogiki. Podnoszono kwestię zdominowania programu kierunku przez liczne przedmioty ściśle pedagogiczne, związane głównie ze szkołą, często powielające swoje treści, przy równoczesnym braku czasu na rzetelne kształcenie w konkretnych specjalnościach, pozwalających podejmować efektywne działania społeczno-kulturalne na podstawie kompetentnie przeprowadzonej diagnozy potrzeb środowiskowych. Na wszystkich kierunkach pedagogicznych ważnym zagadnieniem jest wyważenie właściwych proporcji przygotowania teoretycznego i praktycznego studentów. Pedagogika pracy kulturalno-oświatowej to kierunek, na którym szczególnie ostro wystąpił ten problem; dyskutujący starali się zinterpretować, co ma oznaczać „zawodowość” i „uniwersyteckość” tej specjalności oraz ich niezbędne, harmonijne połączenie. Wiele wniosków do dziś zachowało aktualność.

Stopniowo cieszyńska pedagogika pracy kulturalno-oświatowej wypracowywała własną specyfikę. Sprzyjały temu jej bliskie związki z pozostałymi kierunkami kształcenia w filii — wychowaniem muzycznym i plastycznym. Codzienne kontakty studentów i kadry, obecność w życiu akademickiej społeczności koncertów, wystaw, wydarzeń kulturalnych stwarzały naturalną sytuację interdyscyplinarności. Również zewnętrzne warunki kulturowe wpływały na krystalizujący się charakter kształcenia. Stosunkowo duża liczba lokalnych instytucji kultury, przede wszystkim organizacji i stowarzyszeń społeczno-kulturalnych, sprawiła, że ten wymiar zajęć pedagoga pracy kulturalno-oświatowej, animatora uczestnictwa w kulturze, studenci mogli poznawać z bliska, w praktyce. Kulturowane na tym terenie z wyjątkową pieczołowitością tradycje kultury lokalnej — bogatej kultury Śląska Cieszyńskiego — pozwalały uwrażliwiać studentów na wartość dziedzictwa kulturowego znacznie wcześniej, niż zostało to zadeklarowane jako jedno z zadań ogólnej polityki oświatowej i kulturalnej. Starannie podtrzymywane kontakty z różnymi instytucjami umożliwiały studentom, w ramach obowiązkowych obozów naukowych, podejmowanie badań służących

kształceniu umiejętności diagnozy, ale także wykorzystywanych przez dane instytucje czy środowiska³.

Ogromna rzesza absolwentów, zatrudnionych w różnych instytucjach, utrzymuje życzliwy kontakt z uczelnią, co nierzadko pozwala poszerzać materiał wykorzystywany w kształceniu o ich doświadczenia, a praktyki odbywać w ich placówkach. Charakterystyczne dla cieszyńskiego klimatu kształcenia animatorów kultury były częste zaproszenia A. Gładysza, prowadzącego tę specjalność, na organizowane przez absolwentów, głównie studiów zaocznych, imprezy we własnych środowiskach. Profesor Gładysz zawsze chętnie, jeszcze w ostatnich tygodniach swojego życia (zmarł w wieku 87 lat w roku 2002), przyjmował te zaproszenia mimo znacznych odległości, które musiał pokonać.

Trudność wyważenia proporcji elementów programu towarzyszy również specjalności animacja społeczno-kulturalna, choć zmienił się radykalnie rynek pracy jej absolwentów. Zniknęły funkcje i stanowiska uruchamiane w różnych zakładach pracy i ośrodkach wypoczynkowych w celu organizowania pracownikom czasu wypoczynku i kontaktów z kulturą. Transformacja ustrojowa sprawiła, że wiele związanych z upowszechnianiem kultury instytucji przestało istnieć bądź radykalnie zmieniło swoje funkcje i zakres działań. Powstało i powstaje wiele nowych, określających dopiero swój program. Nie zniknęły jednak problemy towarzyszące temu zawodowi, problemy dotyczące sposobów kształcenia oraz — leżących u ich podstaw — kierunków badań i poszukiwań. Można wśród tych problemów wyodrębnić dwa główne obszary: kontekst pedagogiczny, a co za tym idzie — zakres problemowy i tematyczny tej dziedziny kształcenia pedagogów, oraz kontekst kulturowy, wyznaczający zadania tej grupy w polityce kulturalnej i społecznej państwa.

Kontekst pedagogiczny wiązał się i wiąże z historią pedagogiki, podkreślającej związku wychowania z kulturą. U źródeł tej historii odnajdujemy więc pedagogikę kultury, rozwijającą się intensywnie w Polsce w okresie międzywojennym, zakorzenioną w filozofii kultury, głównie w jej idealistycznym nurcie niemieckim. Nie doprowadziła ona do utworzenia autonomicznej dziedziny badań i działań pedagogicznych. Wprowadzała przede wszystkim określony sposób myślenia i uwrażliwiała pedagogów na rolę kultury duchowej, obiektywnych, duchowych wartości. W okresie powojennym koncepcje te, ze względów ideologicznych, najpierw poddawano krytyce, potem stopniowo całkowicie odrzucono i zanegowano. W myśli pedagogicznej pozostało z tego nurtu jedynie uznanie roli sztuki w wychowaniu, nadal jednak te zagadnienia traktowano w kształceniu pedagogów jedynie jako ogólne uwrażliwienie ich na tę sferę działań. Równocześnie w kraju, zgodnie z przyjętymi w polityce kulturalnej priorytetami, wzrastała liczba placówek kulturalno-oświatowych. W roku 1973

³ Szczegółowe informacje dotyczące historii tej specjalności w Cieszynie oraz jej dorobku naukowego i dydaktycznego zostały zamieszczone w artykule M. P i n d ó r: *Pedagogika kultury w Cieszynie — tradycje i współczesność*. W: „Pedagogika Kultury”. T. 1. Lublin 2005.

utworzono na studiach pedagogicznych na uniwersytetach i w wyższych szkołach pedagogicznych nową specjalność, realizowaną od I roku przez cały cykl kształcenia magisterskiego: pedagogikę w zakresie pracy kulturalno-oświatowej. Powstała ona również w Cieszynie. Jej teoretyczną podstawę nie stanowi pedagogika kultury, ale dorobek pedagogiki społecznej, andragogiki, nauk społecznych, w ich fragmentach dotyczących upowszechniania szeroko rozumianej kultury i uwarunkowań tego procesu. Dyscyplina ta jest budowana także na podstawie badań empirycznych w placówkach kulturalno-oświatowych, różnych instytucjach i środowiskach. Programy i interpretacja wyników badań były jednak wyraźnie, choć w różnym stopniu, naznaczone dyrektywami ideologicznymi, co sprawiło, że również omawiany zawód zaczęto kojarzyć z aktywnością ideologiczną. Kiedy więc polskie społeczeństwo w roku 1989 ostatecznie odrzuciło system społeczno-polityczny PRL, zrezygnowano także z silnie kojarzącą się ideologicznie nazwą specjalności i zawodu. Pedagogą pracy kulturalno-oświatowej zastąpił animator społeczno-kulturalny, zawód wzorowany na tradycjach francuskim. W miejsce pedagogiki pracy kulturalno-oświatowej utworzono w Cieszynie w 1993 roku animację społeczno-kulturalną. W ostatnich latach program badań, które prowadzili pracownicy tej specjalności, biegł niejako dwoma torami, ze względu na strukturę organizacyjną zatrudniających tych pracowników jednostek. Były to: Zakład Wychowania Estetycznego, realizujący tematy dotyczące wychowania estetycznego i wychowania przez sztukę, oraz Zakład Animacji Społeczno-Kulturalnej, prowadzący prace badawcze w zakresie pedagogiki społecznej, odwołujące się głównie do socjologii kultury. Programy te skoncentrowane były na wartościach, traktowanych jako centrum działań. Po połączeniu tych zakładów w jeden, przekształcony następnie w Katedrę Edukacji Kulturalnej⁴, wyłonił się wspólny wątek badań nad edukacją kulturalną i jej uwarunkowaniami, który, przy współczesnej, szerokiej interpretacji tejże edukacji, mieści w sobie dotychczasowe pola badawcze.

Zmiana ustrojowa w Polsce zbiegła się w czasie z dyskusjami w różnych gremiach międzynarodowych. Na dyskusjach tych podkreślano wzrastającą rolę kultury w rozwoju państw i społeczeństw, potrzebę podjęcia działań przygotowujących młode pokolenia do funkcjonowania w społeczeństwach wielokulturowych, rozszerzających ofertę edukacyjną poza coraz bardziej krytykowaną instytucję szkoły. W 1992 roku, w połowie Światowej Dekady Kultury, ogłoszonej przez UNESCO na lata 1988—1997, przyjęto w Genewie ogólny program edukacji kulturalnej. Efektem tych przemian i wydarzeń była i jest nowa faza dyskusji nad programem przygotowania specjalistów, którzy mieliby za zadanie animować różne grupy wiekowe i różne środowiska do aktywności społecznej i uczestnictwa w kulturze. Postulaty programowe są wyrazem próby pogodzenia

⁴ Zakładem Animacji Społeczno-Kulturalnej i całą specjalnością kierował od początku Antoni Gładysz, Zakładem Wychowania Estetycznego — Katarzyna Olbrycht. Do połączenia tych jednostek doszło na wniosek A. Gładysza.

międzynarodowego programu edukacji kulturalnej, francuskiego modelu animacji społeczno-kulturalnej (poszerzanego dziś o „mediację kulturalną” — jako mediację między odbiorcą a przedmiotami kultury) oraz postulatów pedagogiki twórczości. Ta ostatnia ma dawać podstawy do tworzenia własnych projektów działań, do konstruktywnego organizowania innym czasu wolnego dzięki pomocy w odkrywaniu przez nich nowego sensu życia i nowych pól własnej aktywności. Wszystkie te trudne zadania wymagają zarówno bardzo dobrego przygotowania w zakresie trafnego diagnozowania potrzeb, jak i właściwego doboru zadań, form i metod, elastycznie zmienianych odpowiednio do zmieniającej się sytuacji, możliwie dojrzałej osobowości, wysokich kompetencji, które umożliwiłyby zdobycie autorytetu w dziedzinie, którą proponuje się innym. Od początku powstania wspomnianego kierunku kształcenia podkreślano konieczność prowadzenia go na poziomie wyższym. Uzasadnieniem były złożone kompetencje, jakie warunkują efektywność pracy w tym zawodzie. Argumentację tę obecnie jeszcze bardziej się wzmacnia w sytuacji, gdy programów działań nie podsuwają już instytucje, przeciwnie — trzeba instytucje przekonywać do określonych działań, proponować i uzasadniać własne programy, tworzyć oryginalne, autorskie placówki.

System kształcenia przyjęty ostatnio w Polsce, w ramach polityki oświatowej państwa, zakłada również na kierunku pedagogicznym kształcenie wyższe dwustopniowe — zawodowe i magisterskie (zgodnie ze strategią lizbońską). Trudno obecnie przesądzić, w jaki sposób kształcenie animatorów społeczno-kulturalnych ma zaspokoić nowe, rodzące się potrzeby. Niektóre ośrodki już tę próbę podjęły (np. Uniwersytet Jagielloński). W Cieszynie studia w tym trybie, na specjalności animacja społeczno-kulturalna, rozpoczęły się w roku akademickim 2006/2007. W czerwcu 2006 roku ośrodek lubelski (UMCS) zaprosił wszystkie pozostałe środowiska w Polsce, kształcące pedagogów o tym profilu, na konferencję poświęconą dyskusji nad perspektywami i nowymi zadaniami dla tej niezwykle ważnej specjalności. Staje ona dziś w obliczu presji kultury konsumpcyjnej, komercjalizowania się instytucji kultury, spadającej aktywności społecznej, wzrastającego zjawiska nabytego i dziedzicznego bezrobocia. Trudności pogłębiają też: niejasna koncepcja polityki kulturalnej państwa, odzwierciedlająca zawirowania polityczne, i nieokreślone deklaracje poszczególnych ugrupowań politycznych co do tej sfery życia społecznego.

Ośrodek cieszyński jest, jak dotąd, aktywnym uczestnikiem tych dyskusji. Z założenia wykorzystuje on lokalny dorobek oraz kadre, którą stanowi zespół animacji społeczno-kulturalnej⁵. Skupia dziś pedagogów, socjologów, kulturoznawców, teatrologów, filmoznawców, literaturoznawców, specjalistów zajmujących się regionalizmem, ale także marketingiem w kulturze. Swoją aktywno-

⁵ Potwierdza to treść pracy zbiorowej pt. *Edukacja kulturalna — wybrane obszary*, przygotowanej przez pracowników Katedry Edukacji Kulturalnej, pod red. K. O l b r y c h t (Katowice 2004).

ścią naukową wzmocniają oni teoretyczne i badawcze zaplecze prowadzonych w Cieszynie studiów. Warta podtrzymania i rozwinięcia jest specyfika tego środowiska. Zlokalizowana w niewielkim akademickim kampusie, obok Wydziału Artystycznego i Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji, w małym, przygranicznym mieście o bogatych tradycjach wielokulturowych, cieszyńska animacja społeczno-kulturalna może i powinna koncentrować się głównie na problematyce upowszechniania kultury lokalnej — symbolicznej i społecznej. Mniejsza skala zamierzeń pozwala rzetelnie diagnozować potrzeby i modyfikować programy. Wielką wartością cieszyńskiego kształcenia animatorów, wartością zgodną z postulatami współczesnej humanistyki, coraz częściej podnoszoną również w kontekście rozwoju pedagogiki jako dziedziny nauki, jest interdyscyplinarność, którą programowo należy podtrzymywać i umacniać.

Zobowiązująca historia, bogaty dorobek, wybitni badacze, którzy zapoczątkowali i przez wiele lat budowali ten nurt cieszyńskiej pedagogiki (żeby wspomnieć tylko nieżyjących już Profesorów — Antoniego Gładysza czy Edmunda Rosnera), wszystko to pozwala mieć nadzieję, że Cieszyn będzie nadal twórczo uczestniczył w poszukiwaniach formuły działań inspirujących ludzi do aktywności kulturalnej i społecznej.

Katarzyna Olbrycht

From the experiences of pedagogy in Cieszyn — a socio-cultural thread

S u m m a r y

The centre in Cieszyn integrates social, pedagogical and cultural actions which up till now constitute an important element of a social life. With time, pedagogy of cultural-educational work in Cieszyn has worked out its own specificity. It was possible thanks to its close relations with other fields of education in the branch of the University of Silesia — musical and artistic education. Every-day contacts between students and the staff, as well as frequent concerts, exhibitions and cultural events in the life of an academic community created a natural situation of the interdisciplinary character. Also, the external cultural conditions influenced a crystallizing nature of education.

The binding history, rich output, outstanding researchers who started and shaped pedagogy in Cieszyn for many years (not to mention the late professor Antoni Gładysz or Edmund Rosner), allow for hoping that Cieszyn will still participate in looking for the means of educating and stimulating people to cultural and social activity in a creative way.

Katarzyna Olbrycht

Sozialkulturelle Erfahrungen der Teschener Pädagogik

Zusammenfassung

Teschen ist eine Stadt, in der verschiedenerlei soziale, pädagogische und kulturelle Tätigkeit konzentriert wird. Diese Tätigkeit ist ein wichtiges Element des gesellschaftlichen Lebens und die Teschener Pädagogik hat auf dem Gebiet der Kulturbildungsarbeit seine eigenen Methoden herausgearbeitet. Die Pädagogische Fakultät hat enge Beziehungen mit anderen Fachrichtungen in der Filiale der Schlesischen Universität — mit Musikerziehung und Plastischer Erziehung. Alltägliche gegenseitige Kontakte zwischen den Studenten und Hochschullehrern, zahlreiche Ausstellungen, Konzerte und andere Kulturveranstaltungen als auch äußere Kulturverhältnisse begünstigen die interdisziplinäre Zusammenarbeit.

Bedeutende Geschichte, reicher Ertrag, hervorragende Aktivisten, von denen die Teschener Pädagogik eingeleitet und viele Jahre hindurch gebildet wurde (um nur die schon verstorbenen Professoren, Antoni Gładysz und Edmund Rosner zu nennen) berechtigen zur Hoffnung, dass es in der Stadt Teschen weiterhin nach neuen Methoden wird gesucht werden, die die Menschen zu kultureller und gesellschaftlicher Tätigkeit ermuntern werden.